

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

18*

Ο ΠΑΪΣΙΟΣ ΛΙΓΑΡΙΔΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ ΧΡΗΣΜΟΙ

Ἐν συνεχείᾳ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ὁ Μαρκιανὸς κώδιξ τοῦ Γ. Κλόντζα καὶ οἱ περὶ Κρήτης χρῆσιμοι*» ὑπ' ἀριθ. 10 Κρητικοῦ Παλαιογραφικοῦ, τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸν 5. τόμον τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν»¹, παρέχω κατωτέρω ἀνέκδοτον ἐνδιαφέρον σχόλιον τοῦ διαπρεποῦς Ἑλληνοῦ Ὁρθοδόξου ἱεράρχου Παΐσιου Λιγαρίδου (1609—1678)². Τὸ σχόλιον αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐν ἀπὸ τὰ κεφάλαια τοῦ συγγράμματος τοῦ Παΐσιου Λιγαρίδου: «*Χρησμολόγιον Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, παρωχημένον, ἐνεστὼς καὶ μέλλον ἐκ διαφορῶν συγγραφέων συλλεχθὲν καὶ συναρμωσθὲν παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου μητροπολίτου Γάζης κυρίου Παΐσιου, ὑπερίμου καὶ ἐξάρχου πάσης γῆς ἐπαγγελίας, Ἀσκάλωνος, Μαΐουμᾶ καὶ Μαγδάλων καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Καισαρείας Φιλίππου*».

Ἡ ὑπαρξίς τοῦ «Χρησμολογίου» αὐτοῦ ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὴ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως περιγραφῆς τῶν κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων³. Τὸ ἔργον, παραμείναν μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον, ἐσώθη εἰς δύο κώδικας: Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 160 τῆς κυρίως Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, γραφείς κατὰ τὸν 17. αἰῶνα καὶ συνιστάμενος ἐκ 296 φύλλων, ὁ δὲ δεύτερος εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 23 τοῦ Μετοχίου Παναγίου Τάφου Κωνσταντινουπόλεως, γραφείς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος καὶ συνιστάμενος ἐξ 94 φύλλων. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σελίδων, ὁ κώδιξ 160 ἐξ οὗ ἐνταῦθα ἢ ἔκδοσις, εἶναι κατὰ πολὺ πληρέστερος τοῦ Κώδικος 23 καὶ χρονολογικῶς κατὰ πολὺ ἔγγυτερος πρὸς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ἔργον ὑπὸ τοῦ Λιγαρίδου. Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς γράφει ὅτι ὁ κώδιξ 160 εἶναι «πι-

*) Βλ. προηγούμενο τεύχος σ. 42 κ. ἔξ.

1) Σελ. 231—245.

2) Περισσότερα περὶ Παΐσιου Λιγαρίδου εἰς: Λαοὺρδα Β., Παΐσιος Λιγαρίδης καὶ Φώτιος, «Ὁρθοδοξία» 28, 1951, 1—9 (σελίδωσις ἀνατύπου). Ἡ καλύτερα μέχρι τοῦδε μελέτη περὶ Λιγαρίδου εἶναι ἡ τοῦ Grumel, Dictionnaire de theologie catholique 9, 1926, 749—757.

3) Παπαδοπούλου Κεραμέως Α., Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, 1, 1891, 255—257 καὶ 4, 1899 36—37.

θανῶς αὐτόγραφον», τοῦτο ὁμως δὲν φαίνεται νὰ εἶναι δυνατόν, διότι ὁ γραφικὸς χαρακτήρ τοῦ κώδικος δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸν τοῦ Παΐσιου Λιγαρίδου, ὡς γνωρίζομεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Παρισικοῦ κώδικος Suppl. gr. 286, περιέχοντος περίληψιν τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου γενομένην ὑπὸ τοῦ Παΐσιου χάριν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ὀλλανδίας ἐν Μόσχα Heinsius⁴. Ὡς ἐλέχθη ἤδη ἀνωτέρω, τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Λιγαρίδου παρέμεινε μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον. Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ὁμως, πλὴν τῆς ἀναγραφῆς τῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου, τὴν ὁποίαν ἐπεσύναψεν εἰς τὸ παράρτημα τῆς περιγραφῆς τῶν κωδίκων τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἐδημοσίευσεν εἰς «Byzantinische Zeitschrift» καὶ τὸν ἕμμετρον θρῆνον ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν περιλαμβανόμενον εἰς τὸν κώδικα⁵. Ἀνέκδοτος ἐπίσης παρέμεινε καὶ ἡ εἰς τὴν Ρωσικὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἡ γενομένη τὸ 1672 - 73 εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνορουμάνου Νικολάου Σπαθάρη - Milescu καὶ σωζομένη, μέχρι τουλάχιστον τοῦ 1896, εἰς ὀκτῶ κώδικας, ἀνήκοντας εἰς δημοσίαις καὶ ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας τῆς Ρωσίας. Τῆς μεταφράσεως αὐτῆς μόνον ὁ πρόλογος ἐδημοσιεύθη τὸ 1841⁶.

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ τίτλου, τὸ «Χρησολόγιον» εἶναι συλλογὴ χρησῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πρόκειται περὶ ἐξόχως ἐνδιαφερούσης ἐργασίας στηριχθείσης ἐπὶ εὐρυτάτης μελέτης τῶν βυζαντινῶν πηγῶν καὶ ἐξ ἴσου εὐρυτάτης γνώσεως τῶν προφορικῶν παραδόσεων. Ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέως εἶναι, ὡς ὁ ἴδιος λέγει ρητῶς εἰς τὸν πρόλογον, νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς βυζαντινοὺς χρῆσμοὺς περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἀναφερομένους εἰς τὴν «Τρίτην Ρώμην» καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων Ἀλέξιον. Κατὰ μὲν τὸν κώδικα 130, τὸ «Χρησολόγιον» ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Παΐσιου Λιγαρίδου τὸ 1656, κατὰ δὲ τὸν 23, τὸ 1668 καὶ συνεπῶς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄσων γνωρίζομεν περὶ τοῦ βίου τοῦ Λιγαρίδου, τὸ «Χρησολόγιον» δέον νὰ ἔχη γραφῆ εἴτε εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ὅπου ὁ συγγραφεὺς εὗρίσκετο κατὰ τὸ 1656, εἴτε εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔνθα ἐγκατεστάθη οὗτος ἀπὸ τοῦ 1661 καὶ πέραν. Ἡ δευτέρα χρονολογία, νομίζω, ἀποκλείεται, διότι ὁ Λιγαρίδης τὸ 1668 εὗρίσκετο περιπεπλεγμένος εἰς τὰς ὀξείας διαμά-

⁴) «Memoires de l' Academie Imperiale des Sciences de St. Petersburg» 7, 8, 1906, πίναξ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ernstedt, Kunik καὶ Nikitin περὶ Φωτίου.

⁵) Παπαδοπούλου - Κεραμέως Α., Θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «Byzantinische Zeitschrift» 12, 1903, 268—272.

⁶) L e g r a n d, BH, 3, 67.

χας διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Πατριάρχου Νίκωνος καὶ συνεπῶς ὄχι εἰς θέσιν νὰ ἐπιδίδεται εἰς τὰς εὐρείας καὶ συστηματικὰς ἐρεῦνας τὰς ὁποίας προϋποθέτει ἡ συγγραφή τοῦ «Χρησμολογίου». Τὴν πρώτην χρονολογίαν ἄλλως δηλοῖ σαφῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Λιγαρίδης εἰς τὸ ἀκόλουθον χωρίον τῆς ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων Ἀλέξιον: «*Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπάροθη ἀπὸ τὸν Σουλτὰν Μεχμετήν εἰς τοὺς χίλιους τετρακοσίους πενήντα τρεῖς· τῶρα περπατοῦμεν χίλιους ἑξακοσίους πενήντα ἑξί, ὥστε ὁποῦ ἀπέρασαν οἱ διακόσιοι χρόνοι καὶ ἄρχισαν ἄλλοι δύο παραπάνω, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους βλέπομέν σε νικητὴν καὶ τροπαιοῦχον, ὄχι μοναχὰ πὼς ἐπῆρες τὸ Σμολένσκον καὶ τὴν Λιτοῦ, ἀμὴ καὶ Τατάρους, τὸ πειρὸν τοῦ Τούρκου, ἐκατατρόπως καὶ ὄλην τὴν Μαύρην θάλασσαν μὲ τὰς τριανταδύο σου βάρκες ἐκαταφόβησας. Τί ἂν σὲ ἔβλεπαν νὰ ἐπέρας τὸν Ἰστρον καὶ τὸ Παραδοῦναβον!*» (f2v). Ὁ Λιγαρίδης γράφει τὰς φράσεις αὐτὰς εἰς τὴν συνοδευούσαν τὸ «Χρησμολόγιον» ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Ἀλέξιον ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὰς νίκας τοῦ Ἀλεξίου ἐναντίον τῶν Πολωνῶν (Σμολένσκ, 1654/5) καὶ τῶν Λιθουανῶν. Ἡ φράσις «*Τί ἂν σὲ ἔβλεπαν νὰ ἐπέρας τὸν Ἰστρον καὶ τὸ Παραδοῦναβον*» ἐνισχύει, ἂν δὲν σφάλω, τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Χρησμολογίου» εὗρίσκετο εἰσέτι εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν. Κατὰ ταῦτα, ἀμέσως μετὰ τὰς θριαμβευτικὰς νίκας τοῦ Ἀλεξίου, ὁ Λιγαρίδης, ἐνῶ εὗρίσκετο εἰσέτι εἰς Μολδοβλαχίαν, συνεκέντρωσεν εἰς ἓν σύνολον πλῆθος χρησμῶν περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀφιέρωσε τὸ ἔργον του εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων. Ὅδὲ σκοπὸς τῆς ἐργασίας δηλοῦται εὐθὺς ἀμέσως καὶ σαφῶς: «*Ἀπὸ διάφορα βιβλία τῆς οἰκουμένης ἐσύναξα τὰ ὅσα ἐρρέθησαν καὶ φημίζονται περὶ τῆς κλεινῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλπίζων ὁμοῦ καὶ θαρρῶν νὰ ἐλκύσω τὴν μεγάλην σου βασιλείαν εἰς ζῆλον καὶ ἔρωτα τῆς τσαυτῆς περικαλλοῦς αὐτοκρατορίσεως, τῆς κλεινῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔλαβες πατροπαράδοτως τὴν πίστιν καὶ τὴν συγγένειαν ἀλληλοδιαδόχως, ἀπὸ τὴν Παλαιολογίαν Σοφίαν, τοῦ δεσπότη Θωμᾶ θυγατέρα· καὶ λοιπὸν ἡ ἀπαντοχὴ τῶν ιαλαιπώρων Ρωμαίων καὶ ἡ μετὰ θεὸν προσδοκία εἶσαι, κράτιστε Ἀλέξιε*» (f1v).

Κατ' εὐτυχή σύμπτωσιν, εἶναι γνωστὸν πῶς ὁ κῶδιξ αὐτὸς εὗρίσκειται τῶρα εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν: Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐκ τῆς Ρωσσίας, ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Μακάριος συνήνητησεν εἰς πόλιν τινὰ τῆς Μολδοβλαχίας τὸν Παῖσιον Λιγαρίδην, πληροφορηθεὶς δὲ τὰ περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐπέμεινε καὶ τελικῶς παρέλαβε μαζί του τὸν κῶδικα. Τοῦτο τὸ ἀφηγεῖται διεξοδικῶς ὁ γραμματεὺς καὶ διάκονος τοῦ Πατριάρχου Μακαρίου Παῦλος εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματα»

τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Πατριάρχου εἰς Ρωσίαν¹⁾. Ἡ συνάντησις ἐγένετο τὸ 1658, ἡ χρονολογία δ' αὕτη ἀποτελεῖ ἄλλην μίαν ἐπὶ πλέον ἀπύδειξιν ὅτι τὸ «Χρησολόγιον» ἐγράφη περὶ τὸ 1656. Κατὰ ταῦτα, ὁ ἐκ Χίου καταγόμενος Παῖσιος Λιγαρίδης ἔγραψε τὸ «Χρησολόγιον» εἰς Μολδοβλαχίαν καὶ τὸ προώριξε διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων Ἀλέξιον. Ἀντίγραφον τοῦ ἔργου αὐτοῦ παρέλαβε μαζί του ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Μακάριος. Τοῦτο σώζεται σήμερον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων, πλῆρες δὲ φωτογραφικὸν ἀντίτυπον ἀπόκειται τώρα εἰς τὸ Library of Congress τῆς Washington τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἐξ αὐτοῦ δὲ δημοσιεύεται ἔνταῦθα τὸ περὶ τῶν Χρησμῶν τῆς Κρήτης ἀπόσπασμα.

Ἐπεξετάθην εἰς τὰ περὶ τοῦ «Χρησολογίου» διότι ἡ γνῶσις τῶν ὡς ἄνω στοιχείων εἶναι, νομίζω, ἀναγκαῖα πρὸς κατανόησιν τῶν εὐρῶ²⁾ τέρων προθέσεων τῆς ἐρμηνείας τῶν χρησμῶν τῆς διδομένης ὑπὸ τοῦ Παῖσιου Λιγαρίδου. Αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Μὲ τέτοιαν ἀπάτην λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ θηριώνυμος Λέων καὶ 143v
 μὲ τέτοιαν κατασκευὴν τῆς ἐπιβουλῆς ὁ ἔγκλειστος τραυλὸς Μιχαήλ
 ὁποῦ ἔπλασεν εἰς τὴν φυλακὴν, πῶς ἤθελε νὰ ἐξομολογηθῇ τὰς ψυ-
 χικὰς του κηλίδας ἐβασίλευσε καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου καιροῦ
 5 ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν οἱ Μῶροι, μὲ τὸν ἄρχοντα τὸν λεγόμε-
 νον Ἀμερμουμνῆν εἰς τὴν ἑκατόμπολιν ποτὲ Κρήτην καὶ ἀφ' οὗ
 ἐκούρσενσε ὅλα τὰ Δωδεκάνησα καὶ αὐτὴν τὴν περιώνυμον Χίον
 καὶ τὴν κλεινὴν Πελοπόννησον, ὁποῦ Μωρέας ἀπὸ τοὺς Μώρους
 ὁποῦ τὴν ἐκουρτίευσαν ἐπωνομάσθη καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι κρᾶ-
 10 ζεταὶ εὐρόντιες ἄδειαν ἐπήρασιν καὶ αὐτὴν τὴν περίβλεπτον Κρή-
 την, τὴν ὁποίαν ὡς τὴν εἶδασιν οἱ Σαρρακινοὶ τῆς Ἰβηρίας, ἐβόη-
 σαν : «Ἰδοὺ ἡ γῆ ἡ ῥέουσα ὄντως μέλι καὶ γάλα» ἔφθασαν εἰς τὸ
 Ἀκρωτήριον λεγόμενον Χάνδακα (διότι ἐκεῖ ἔσκαφαν χαντάκι καὶ
 ἐκάμασι τάφρον βαθεῖαν οἱ Μῶροι· ὄθεν ἀπὸ τῶν χαράκων ἐκλή-
 15 θη ὁ τόπος Χάνδαξ, λέγει ὁ Κεδρηνὸς ὁποῦ Χανιά τώρα φημί-
 ζονται καὶ τὰ ἔκτισαν οἱ Σαρρακινοὶ καθὼς ἓνας ἐντόπιος μονα-
 χὸς τοὺς ἐρμήνευσε) καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκατασκλάβωσαν τοὺς αὐ-
 τόχθονας Κρητικοὺς καὶ ἐξουσίασαν ὅλα τὰ κάστρα τῆς νήσου,
 πλὴν τῆς Γορτίνης τῆς πόλεως· καὶ ἐπληρώθη ὁ χρησμός ὁ ἐπι-
 20 φερόμενος κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ἔχει δὲ οὕτως κατὰ τὸν Σκυλίτζην :

Ἄρχῃ κακῶν καὶ προσπεσεῖται τῇ χθονί

¹⁾ Belfour, The travels of Macarius, patriarch of Antioch. London, 1836.

ὅταν κατάρξη τῆς Βαβυλῶνος Δράκων
 δύσγλωττος οὗτος καὶ φιλόχρυσος λίαν.

- Διατὶ τόσον ἀργὸς ἦτον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦτος ὁ Μιχαῆλ ὁποῦ
 25 γλιγορήτερα ἤθελε διαβάξει ἕνας τοὺς ἀναβαθμοὺς ὄλους τοῦ Δα-
 βίδ, παρὰ ἐκεῖνος νὰ ἀναγνώσῃ τὰ ψηφία τοῦ ὀνόματός του. Ὡ
 τῆς βραδυγλωσσίας. Θέλει ὁ Σκυλίτζης | Γεώργιος. Καὶ διὰ ἐπὶ 144
 γεν ὁ Ἄπόχαψ μὲ τὸ φουσάτον του εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ βασιλείας
 Μιχαῆλ τοῦ Ἄμωρητοῦ, ὡς ἔφθασεν, εὐθὺς ἔκαψεν ὄλα του τὰ
 30 καράβια (ὄν τρόπον ἔκαμε καὶ ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος παγαινά-
 μενος νὰ πάρῃ τὴν Ἑγγλετέρα) καὶ λέγει: «ἀποικίαν ἐζητοῦμεν
 καὶ γῆν ἀγαθὴν, ἐμοὶ δὲ ταύτης οὐδετέρω νενόμισται κρείττων»·
 διὸ εἰς ταύτην ἦλθον τὴν ὁδὸν καὶ παρευθὺς εὐγγικαν ἔξω εἰς τὸ
 ἀκρωτήριον ὁποῦ κράζεται Χάραξ ἢ Χάνδαξ, ὡσὰν γράφουσιν
 35 ἄλλοι καλλήτερα, τάφρον γὰρ ἤγειραν, διηγείται ὁ Σκυλίτζης, πρῶ-
 τον βαθεῖαν καὶ χάρακας ἐν ταύτῃ καταπέξαντες (ἐνθα καὶ νῦν
 λαβὼν τὴν ἐπωνυμίαν ὁ τόπος σώζει τὴν προσηγορίαν Χάνδαξ ὀ-
 νομαζόμενος) διενυκτίεον τόσον ὁποῦ τὸ νησί ὄλον ἐκαταπλά-
 κωσαν καὶ διὰ ταύτην τὴν ἄλωσιν βούλονται τινὲς νὰ συντυχαίῃ
 40 ὁ χρησμός, ὁ λέγων οὕτως· «αἶ αἶ σοι Κρήτη διὰ λιμενισθέντες
 προχωρισθῶσιν οἱ ἐχθροὶ σου ἐν τῷ λιμένι τοῦ Χάνδακος· διὸ τὸν
 καθόλου λαὸν τοῦ τόπου κατοικούμενον ἐκφοβήσει· καὶ τὸν ὄλον
 Χάνδακα μετὰ τοῦ ἐκτὸς τύφας καταναλώσει καὶ ἡ γῆ τότε βοή-
 σει, θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τὶ ἐγκατέλιπες Κρήτην τὴν Κρητινίαν
 45 καὶ τὸν τόπον, ὃν λέγουσι Κόφρηνα· μέλλει δὲ συσχεθῆναι καὶ κρα-
 τηθῆναι Ἰοπίαν Κρήτην ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ τοῦ Δένου· τὸν δὲ αἰ-
 γιολὸν οἱ ἄνδρες τοῦ Μελίλακος ἀρματοφόροι δραμοῦνται μετὰ
 ἀρμάτων πολλῶν καὶ δυνατῶν καὶ ὁ ἐστερημένος ζύμης ἄριτος
 προσθήσεται τῷ τότε καιρῷ ἐν ἀργυρίῳ ὀ· μέλλει δὲ δοῦναι ἡ γῆ
 50 δυοσδίαν πολλὴν ἀπὸ τῶν σωματίων τῶν ἀνθρώπων καὶ θρηνή-
 σουσι μεγάλως καὶ πολλοὶ φευξοῦνται ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου πολέμου
 καὶ τῆς βλάβης τῆς ἐκεῖ γινομένης καὶ γὰρ τὸ πᾶν ἔχει φόβον μέ-
 γαν, καθὼς Δανιὴλ ὁ στυλίτης ἐδήλωσε· τὸ δὲ ε̄ καὶ τὸ β̄ καὶ τὸ
 π̄ πεπλήρωκεν».
- 55 Ἐγὼ δὲ ὁμως τὸν χρησμόν τοῦτον τὸν ἀναφέρω εἰς τὸν τωρι-
 νὸν πόλεμον τῆς Κρήτης ἀπὸ ἐσῆκωσεν ὁ σουλτὰν Ἰμπρατῖμ, διὰ
 τὸν παρμόν τοῦ ἐθνόχου του καὶ τῶν ἄλλων κειμηλίων ὁποῦ ἐστελ-
 λεν εἰς τὴν Μέκαν, διότι πρὸς τοὺς χιλίους ἑξακοσίους σαράντα
 τέσσαρας χρόνους εὐγαλεν ἀρμάδα ὡς διὰ τὴν Μάλταν, πλὴν ἦτον
 60 διὰ τὴν τριτάλαιναν Κρήτην· διὸ ἀπερῶντας τὸ ἀκρωτήριον Θεο-
 δωροῦ ἔμπηκεν εἰς τὰ Χανιά ὁ καπιτὰν Πασαῖς καὶ ὕστερ' ἀπὸ

- εικοσιδύο ημέραις τὰ ἐπῆρε μὲ συμφωνία καὶ μὲ προσκύνησιν τῶν ἐντοπίων· ἔγινεν ὁμως καὶ πείνα περισσὴ καὶ ἀνδροκτονία πολλή, τόσον ὅπου ἐλήθυσεν ὁ χρησμός ὅπου ἐβεβαίωσεν ὅτι: «ὁ
- 65 | ἔστερημένος ζύμης ἄριος προθήσεται τῷ τότε καιρῷ ἐν ἀργυ- 144v
ρίῳ ὀγδοήκοντα καὶ ὅτι μέλλει δοῦναι ἡ γῆ δυσωδίαν πολλὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων τῶν ἀνθρώπων»· ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ Μελίλακος, ὅπου λέγονται νὰ εἶναι οἱ Σφακιῶται, οἱ ἀμφιδέξιοι τοξόται, ἀκόμη τέλεια δὲν ἐπροσκυνήσασιν· καὶ ὅλον ἐλπίζομεν νὰ κατιβοῦ-
- 70 σι μετὰ ἀρμάτων πολλῶν καὶ δυνατῶν εἰς ἐλευθερίαν τῆς ἐνεγκαμένης πατρίδος των, μάλιστα ἐὰν ἔλθωσι καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι καθὼς ἔρχονται κατ' ἔτος οἱ Ἑνετοὶ μὲ φοβερὴν ἀρμάδα καὶ ἔως εἰς τὰ Καστέλλια κλείοντες τὴν Τούρκικην ἀρμάδα νὰ μὴν εὐγῆ ἀπὸ τὰ νεόκαστρα, μὲ περισσὴν ἀτιμίαν τῶν Ἀγαρηῶν, καὶ μὲ
- 75 πολλὴν εὐκλειαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐνετῶν· ἔτιζι ἐξηγῶ ἐγὼ τὸ $\frac{\sigma}{\epsilon}$, τὸ $\frac{\rho}{\epsilon}$ καὶ τὸ $\frac{\pi}{\epsilon}$, τουτέστιν Εὐρώπη θέλη ἀναπληρώσῃ τὸ πᾶν ὅλον καὶ τελειώσῃ, καθὼς τὰ γράμματα ὅπου γράφονται διὰ τὸ ῥῆγος ἡμέρα σαββάτου καὶ δίδονται τοῦ ἀσθενοῦς μὲ ἀγίασμα νὰ τὰ πιῇ·
- 80 $\frac{\sigma}{\epsilon}$. $\frac{\mu}{\epsilon}$. $\frac{\kappa}{\epsilon}$. $\frac{\lambda}{\epsilon}$. $\frac{\sigma}{\epsilon}$. $\frac{\mu}{\epsilon}$. $\frac{\mu}{\epsilon}$. $\frac{\phi}{\epsilon}$. $\frac{\theta}{\epsilon}$. σημαίνουσιν «σιῶμεν καλῶς, σιῶμεν μετὰ φόβου θεοῦ» καὶ εἶναι γράμματα φιλιὰ, ἢ, νὰ εἰπῶ καλύτερα, φιλιωτικά, πρὸς φίλον ἀπὸ φίλου πεμπόμενα καὶ νοούμενα· λόγια ὅπου τὰ ἐξεφώνησεν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ εἰς τὴν ἀγγέλων τὴν σύναξιν, καθὼς καὶ τὰ γράμματα, τὰ ὅποια ἔγραψεν ὀλοτρόγυρα τῆς πεποικιλμένης ἀγίας τραπέζης ὁ μέγας κτίτωρ τοῦ περιωνύμου
- 85 ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα οἱ δοῦλοισου» καὶ τὰ ἐξῆς, ὡσὰν ἱστοροῦνται ἦσαν γράμματα κεφαλαϊκὰ καὶ σημαδιακὰ καὶ μετὰ τοιαύτην ἀκροστιχίδα ὅπου εἶπαμεν. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελέθωμεν, ἤγουν εἰς τὴν ἀπολύτρω-
- 90 σιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Σαρρακινῶν· καὶ λοιπὸν ὅταν ἐβασίλευσεν ὁ βασιλεὺς Ρωμανός, ἀπεστάλθη Νικηφόρος ὁ μάλιστα Φωκᾶς εἰς τὴν Κρήτην μὲ δυνατὴν ἀρμάδα, καὶ περισσὴν, καὶ ὡς ἐδικαίωσε νὰ εὐγῆ ἔξω μὲ τὰ φουσάτα του εἰς τὸ νησί, ὥρμησαν οἱ Σαρρακινοὶ καὶ τὰ ἐμποδίζασιν, πλὴν αὐτοί, ὡς ἀνδρειωμένοι καὶ
- 95 Νικηφόρος ἔργω καὶ λόγῳ τοὺς ἀπεδίωξε καὶ ἔδραμεν εἰς τὰ κάστρα των καὶ ἀφάνισε τοὺς ἐχθροὺς τῆς βασιλείας καὶ ἦλθεν ἔως τὸν Χάνδακα καὶ ἐπίασε τὸν ἀμυρᾶν τῆς Κρήτης, ὀνόματι Κουρούπην ζωντιανὸν καὶ Ἀνεμᾶν, τὸν δεύτερον αὐθέντην τῆς Κρήτης ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας του· καὶ τὸν Χάνδακα τῆς Κυδωνίας
- 100 ἐπῆρε· καὶ τὰ στρατεύματά του ἐτίμησε μετὰ πάσης εὐφημίας καὶ τὴν νῆσον ὅλην ὑπέταξεν εἰς τοὺς Ρωμαίους μετὰ δόξης πολλῆς

καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὰ κουροσέματα τῆς
 Κρήτης, τὰ ὅποια λάφυρα ὄτε τὰ ἔδειξεν | εἰς τὸ ἱεροδρόμιον ὁ 145
 λαὸς ὅλος ὑπερεθαύμασε θεωρῶντας τα' ὄθεν ἕστερα ὑπὸ συνερ-
 105 γίας τοῦ Τζιμισοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν καὶ
 ἐδφημίσθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Χρυσὴν πόρταν,
 μετὰ διαφόρων δογάνων καὶ παιγνιδίων τοῦ λαοῦ ὁποῦ τὸν ἐξή-
 τησεν».

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ